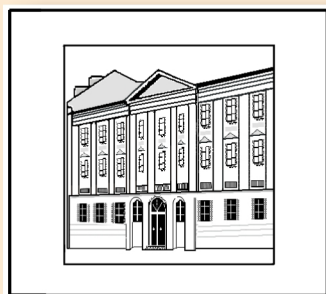

ISSN 2224-025X

НАУКОВІ З АПИСКИ

Державного
природознавчого
музею

Випуск 35 / 2019

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 35

Львів 2019

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2019. – Вип. 35. – 184 с.

До 35-го випуску періодичного видання "Наукові записки Державного природознавчого музею" увійшли статті і короткі повідомлення з музеології, екології, зоології, ботаніки, ґрунтознавства, а також інформація про діяльність музею у 2018 році.

Для екологів, біологів, зоологів, ботаніків, ґрунтознавців, працівників музеїв природничого профілю, заповідників, національних природних парків та інших природоохоронних установ і організацій.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Капрусь І.Я. д-р біол. наук, проф.

Заступник головного редактора

Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с.

Відповідальний секретар

Орлов О.Л. канд. біол. наук

Технічний редактор

Гураль Р.І. канд. біол. наук

Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с.; Войчишин В.К. канд. біол. наук, с.н.с.; Вінніцкі Т. PhD (Польща); Гнатів П.С. д-р біол. наук, проф.; Годунько Р.Й. канд. біол. наук, с.н.с.; Гураль-Сверлова Н.В. канд. біол. наук; Дзюбенко Н.В. канд. біол. наук; Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Радченко О.Г. д-р біол. наук, проф.; Різун В.Б. канд. біол. наук, с.н.с.; Середюк Г.В. канд. біол. наук; Сусуловський А.С. канд. біол. наук, с.н.с.; Тасєнкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.; Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф.; Шрубович Ю.Ю. канд. біол. наук; Яницький Т.П. канд. біол. наук

EDITORIAL BOARD

Kaprus I.Y. (*Editor-in-Chief*), Klymyshyn O.S. (*Associate Editor*), Orlov O.L. (*Managing Editor*), Gural R.I. (*Technical Editor*), Bokotey A.A., Voichyshyn V.K., Winnicki T., Gnativ P.S., Godunko R.J., Gural-Sverlova N.V., Dzubenko N.V., Malynovsky A.K., Radchenko O.G., Rizun V.B., Serediuk H.V., Susulovsky A.S., Tasenkevych L.O., Tretjak P.R., Tsaryk J.V., Chernobay Y.M., Shrubovych J.J., Yanitsky T.P.

Рекомендовано до друку вченою радою

Державного природознавчого музею

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2019

Хроніка

Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2018 році

В межах цільової теми фундаментальних досліджень *"Природно-історичні та ландшафтно-зональні фактори диференціації регіональних фаун і флор України"* встановлено, що за таксономічним складом і екологічними спектрами наземних малакокомплексів на рівнинних територіях заходу України можна виділити два фауністичні комплекси, межа між якими проходить по північному краю Подільської височини. Характер просторової диференціації наземної малакофауни підтверджує роль Подільської височини як рефугіума для стенобіонтних лісових видів моллюсків. Виявлено, що варіювання параметрів різноманіття Collembola у макрогеографічному масштабі визначається комплексом кліматичних факторів, серед яких значущими є міри тепла та вологості. Побудована ССА-модель середовища, яка включає ці кліматичні чинники і може пояснити 87,1% просторової мінливості угруповань колембол. Розглянуто основні етапи еволюції одноножок (Ephemeroptera) в інтервалі між серединою юри та кінцем міоцену. Описано феномен присутності у викопних смолах еоцену Європи таксонів, які сьогодні характерні для бореальної зони Палеарктики та Неарктики. Виявлено 3 палеоендемичні родини та 4 роди класу Nematoda, які є важливими модельними групами для дослідження механізмів формування біотичного різноманіття на території України. Описано нові для науки: 1 родина, 2 роди та 2 види з раннього девону Поділля (клас Acanthodii), 7 південно-сибірських видів із роду *Thalassaphorura* (клас Collembola), а також 3 українські види з родів *Anatonchus* і *Metaporcelaimus* (клас Nematoda).

В межах теми *"Антропогенна фрагментація екосистем та шляхи її функціональної оптимізації"* проведено оцінку впливу гідротехнічної фрагментації екосистем Верхньодністровської алювіальної рівнини. З'ясовано, що перебудова угруповань ґрунтової мезофауни полягає у трансформації їх таксономічної структури та коливанні чисельності 9 домінуючих груп безхребетних. Розроблено методiku визначення едафічного критерію для завдань соціологічної валоризації антропоізованих екосистем заплавної річкових комплексів. Складено картосхеми сучасного ґрунтового покриву двох модельних дослідних заплавної ділянок верхів'я р. Дністер. Проведено оцінку оселищного різноманіття річково-долинних екокоридорів в Українських Карпатах. Провідними чинниками, що зумовлюють розподіл типів оселищ вздовж річково-долинних коридорів, є вологість та трофічність ґрунту, між якими спостерігається пряма кореляція ($P \leq 0,001$). У досліджуваних річково-долинних екокоридорах виявлено спільні лінійні закономірності розподілу їх флористичного різноманіття, зі збільшенням висоти над рівнем моря загальне флористичне різноманіття ($P \leq 0,001$) та кількість раритетних видів в угрупованнях зменшується ($P \leq 0,05$). Синантропізація заплавної типів оселищ розвивається за умов інтенсивного землекористування, що зумовлює збіднення типів оселищ, зменшення їх стійкості до фітоінвазій, а також зростання фрагментації рослинного покриву. Визначено основні осередки відтворення популяції чорного лелеки та вплив на них фрагментації середовища існування в Карпатах. Проведено дослідження зразків намулу, води і кормових об'єктів цього виду з 17 пробних ділянок з шести областей заходу України на предмет вмісту в них важких металів. Отримані результати свідчать про низькі концентрації хімічних елементів в пробах ґрунту, в межах ГДК як України, так і країн Європейського Союзу. Досліджено вплив будівництва вітрових електростанцій на фрагментацію оселищ та фауну Малого Полісся Львівщини та розроблено рекомендації з оптимізації заходів з метою охорони фауни.

Відповідно до завдань теми прикладних досліджень *"Вплив фітоінвазій на біосистеми Українських Карпат в умовах глобальних кліматичних змін: оцінка, прогнозування та розробка заходів їхнього обмеження і запобігання"* проведено аналіз та оцінку змін аутоекологічних та демакологічних параметрів популяцій вибраних високоінвазійних видів рослин у модельних умовах глобальних змін природного середовища. Проаналізовано вплив екологічних чинників на поширення високоінвазійних видів. Встановлено закономірності динаміки поширення та формування адаптаційних особливостей деяких інвазійних видів в умовах змін середовища. Розроблено алгоритм та структуру проблемно-аналітичної бази даних "Інвазійні види" для водних і наземних екосистем України із включенням прогностичних моделей їхнього поширення з урахуванням реалізованих і потенційного розширення фундаментальних ніш. База даних містить інформацію щодо біологічних, екологічних, морфологічних особливостей, відомі і нові перспективні заходи боротьби, передбачувані шляхи і способи занесення, прогнози подальшого поширення, дані про основні джерела занесення в регіоні тощо.

Під час виконання чергового етапу теми *"Створення музейно-інформаційного ресурсу як основи регіональних планів дій із збереження біорізноманіття"* створено спеціалізований веб-ресурс присвячений раритетній складовій біорізноманіття регіону ЦД "Біорізноманіття України", який доступний в мережі інтернет <http://dc.smnh.org/>. Наразі до ресурсу внесено: 12 типів, 47 класів, 188 рядів, 908 родин, 2954 роди, 7333 видів організмів, 11859 даних спостережень, 4181 літературних джерела. З часу опублікування ресурсу (25.05.2017) його відвідали 5830 разів, 1267 користувачів, з 67 країн і 366 міст. Інформацію про ЦД "Біорізноманіття України" представлено у Департаменті екології та природних ресурсів Львівської ОДА, де було підтримано пропозицію ініціювати перед Міністерством екології та природних ресурсів України питання використання цього ресурсу для формування регіональної бази даних та ведення моніторингу біорізноманіття ПЗФ Львівської області, а також рекомендовано установам природно-заповідного фонду України для використання за потреби у своїй діяльності. Розроблено систему регіонального моніторингу популяцій раритетних видів та їхніх оселищ, підготовлено методичний посібник.

На виконання теми прикладних досліджень *"Розроблення наукових засад інформаційно-комунікаційної діяльності регіонального природничого музею"* проведено аналіз існуючих методик оцінки ефективності природничої експозиції з точки зору залучення відвідувача до контенту та їх адаптацію до потреб та можливостей Державного природознавчого музею НАН України. Досліджено історію формування ботанічного гербарію ДПМ НАН України; проведено опрацювання та аналіз колекційних зразків крока звичайного у теріологічних фондах музею; опрацьована преса I-ї половини XX століття з метою пошуку згадувань Музею Дідушицьких і Старунських знахідок зокрема. Проведено реставрацію і підготовку до експонування ключових об'єктів експозиції "Льодовикова епоха". Розроблені та впроваджені нові форми взаємодії з музейною аудиторією: педагогічні сценарії спеціальних програм для школярів (уроки в музеї), що є унікальними і спрямовані на розкриття науково-освітнього потенціалу учнів, їх екологічне виховання та посилення міждисциплінарних зв'язків.

Впродовж 2018 року в Музеї працювала тимчасова виставка та проведено 55 науково-пізнавальних акцій. Опубліковано 108 наукових праць. Серед них 34-й випуск збірника "Наукові записки Державного природознавчого музею", 2 монографії, 4 розділи в монографіях, 3 брошури, 49 статей, 35 матеріалів та 9 тез конференцій, електронний каталог, 1 науково-довідкове видання, 1 науково-популярна публікація та 2 препринти.

В.о. ученого секретаря
Ганна Середюк

ЗМІСТ	CONTENTS	Стор.
Музеологія * Museology		
Чернобай Ю.М. До історії методології цілісності та парадигми природничо-соціальної коеволюції		3
• To the history of the integrity and paradigm methodology of natural and social coevolution		
Гураль Р.І., Гураль-Сверлова Н.В. Історія комплектування та наукового опрацювання матеріалів малакологічного фонду Державного природознавчого музею НАН України		15
• The history of the formation and scientific processing of the malakological collection of the State Museum of Natural History of the NAS of Ukraine		
Очеретна К.В. Кривоїфагіди (Coleoptera) у колекціях України: види, зразки та колектори		21
• Cryptophagidae (Coleoptera) in the collections of Ukraine: Species, Specimens, and Collectors		
Екологія * Ecology		
Гураль Р.І. Просторовий розподіл прісноводної малакофауни України		37
• Spatial distribution of freshwater molluscs fauna of Ukraine		
Гураль-Сверлова Н.В., Савчук С.П. Антропохорні види наземних молюсків на заході України		49
• Anthropochorous species of land molluscs in Western Ukraine		
Гуштан К.В. Особливості біотопної диференціації спектрів екоморф угруповань амфібіотичних комах (Insecta: Ephemeroptera, Plecoptera, Odonata) гідроекосистем Українських Карпат		59
• Features of biotopic differentiation of ecomorphs spectra of amphibiotic insects (Insecta: Ephemeroptera, Plecoptera, Odonata) communities in hydroecosystems of Ukrainian Carpathians		
Гуштан Г.Г. Панцирні кліщі (Acari: Oribatida) гігрофітних лук Закарпатської низовини		67
• Oribatid mites (Acari: Oribatida) of hygrophyte grasslands on Transcarpathian Lowland		
Гоблик К.М., Орлов О.Л., Рагуліна М.Є., Капрусь І.Я. Умови існування і структура угруповань колембол (Collembola) у лучних біотопах Закарпатської низовини		75
• Living conditions and community structure of Collembola on Transcarpathian lowland meadow habitats		
Бешлей С.В., Соханьчак Р.Р., Баранов В.І., Карпінєць Л.І. Підбір стійких рослин для біотичного етапу рекультивції відвалу центральної збагачувальної фабрики "Червоноградська" (Львівська обл.)		83
• Selection of resistant plants for the biotic stage of the recultivation of the dump of the Central concentrating mill "Chervonogradska" (Lviv region)		

Проць Б.Г., Покинйчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Підсумок другого етапу номінування букових пралісів і старовікових лісів України до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО	89
--	----

- The result of the second stage of nomination of beech virgin and old-growth forests of Ukraine to the World Natural Heritage of UNESCO

Зоологія * Zoology

Мерза С.П., Капрусь І.Я. Фауна й населення колембол агроценозів Малого Полісся	97
---	----

- The fauna and population of Collembola in the Male Polissia agrocenoses

Заморока А.М., Глеба В.М. Перша реєстрація <i>Agapanthiola leucaspis</i> (Coleoptera: Cerambycidae) на заході України та коментарі щодо біогеографії та біології виду	111
--	-----

- The first interception of *Agapanthiola leucaspis* (Coleoptera: Cerambycidae) in Western Ukraine and remarks on its biogeography and bionomy

Середюк Г.В. Сітчастокрилі (Insecta, Neuroptera) Галицького національного природного парку	119
---	-----

- Insecta Neuroptera of the Galician National Park

Ботаніка * Botany

Малиновський А.К. Проблемно-аналітична база даних "Інвазійні види": структура, функції і перспективи застосування	125
--	-----

- Problem-analytical database of "Invasive species": structure, functions and perspectives of application

Глеб Р.Ю. Географічна й таксономічна структура високогірної флори гори Піп Іван Мармароський	143
---	-----

- Geographic and taxonomic structure of the mountainous flora of Pop Ivan Maramureş

Грунтознавство * Pedology

Орлов О.Л. Концепція Червоної книги ґрунтів Українських Карпат	151
---	-----

- Concept of soil Red book of the Ukrainian Carpathians

Короткі повідомлення * The brief messages

Климишин О.С. Історія видавничої діяльності Державного природознавчого музею НАН України	157
---	-----

- History of the publishing activity of the State Natural History Museum of the NAS of Ukraine

Бедернічек Т.Ю., Партика Т.В., Хосцький П.Б. Вміст сульфуру у ґрунтах островів Скуа і Галіндез (Прибережна Антарктика)	161
---	-----

- Sulfur content in the soils of Skua and Galindez Islands (Maritime Antarctic)

Ювілейні дати * Anniversaries

До 60-ліття від дня народження професора П.С. Гнатіва	165
---	-----

Хроніка * Current issues

<i>Середюк Г.В.</i> Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2018 році	171
<i>Бокотей А.А., Дзюбенко Н.В.</i> VII Міжнародна конференція по чорному лелеці <i>Ciconia nigra</i> (Національний парк Доньяна, Іспанія)	173
<i>Середюк Г.В., Коновалова І.Б.</i> XIII Львівська ентомологічна школа "Актуальні проблеми вивчення ентомофауни Волинського Полісся"	175
<i>Дзюбенко Н.В.</i> Результати виконання проекту "Природничий музей: від теорії еволюції життя до практики живого музею"	177
<i>Савицька А.Г.</i> Проект "Школа льодовикового періоду: освітня музейна програма для дітей з інвалідністю"	179

Правила для авторів * Rules for authors	180
--	-----

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 35

PROCEEDINGS OF THE STATE NATURAL HISTORY MUSEUM

Issue 35

Українською та англійською мовами

Головний редактор І.Я. Капрусь

Комп'ютерний дизайн і верстка О.С. Климишин, Т.М. Щербаченко

Адреса редакції:

79008 Львів, вул. Театральна, 18

Державний природознавчий музей НАН України

телефон / факс: (032) 235-69-17

e-mail: editorship@smnh.org

<http://nzdpm.smnh.org>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 19,1. Наклад 100 прим.

Виготовлення оригінал-макета здійснено в Лабораторії природничої музеології

Державного природознавчого музею НАН України.

Друк ТзОВ «Простір М». 79000 Львів, вул. Чайковського, 8.